

Almanac de Interlingua

Numero 61 – Febrero 2015

Editor: Cláudio Rinaldi (almanacdeinterlingua@yahoo.com.br)

Como le romanos nominava lor infantes

Con minus de tres annos de etate, le parve Gaius accompaniava su papa Germanicus al campanias militar in Germania. Su uniforme de soldato con le minuscule *caliga* ('botta') le rendeva le supernomine *Caligula*, que non le placeva, ma restava per tote le vita.

Ab le era republican, initiate in le anno 509 ante Christo, le nomine del citatanos roman masculine consisteva generalmente de tres partes, *praenomen*, *nomen* e *cognomen*, ben que le ultime non era obligatori.

Antea, durante le periodo monarchic, le personas era referite per un sol nomine selecte per le genitores. Sovente, le patres nominava a lor filios con le proprie nomine, de modo que le homines de successive generationes se appellava del mesme maniera. De iste periodo es le prenomines Gaius, Publius, Marcus, Tiberius, Titus, Flavius e alteres. Pro distinction inter le filios, on accresceva le numerales ordinal *primus*, *secundus*, *tertius* etc. Con le uso, alcun numerales considerate belsonante deveniva prenomines plen e perdeva lor function original, como Quintus, Sextus e Decimus.

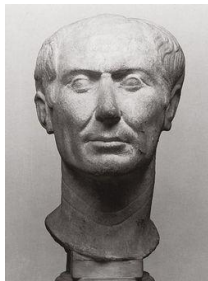
A mesura que Roma cresceva in area e population, surgeva le necessitate de un secunde nomine, referente al origine del individuos. Dunque, ultra le prenomine, on recipeva le nomine paternal in le caso genitive, que tosto devenirea un *nomen* familial fixe e hereditari. Usque iste epocha, nulle altere populo indoeuropee utilisava un systema binominal. Plus tarde, tamen, illo se adoptarea inter le populos slave (Boris Nikolaievitch significa Boris le filio de Nikolai), germanic (Stephen Johnson era originalmente Stephen le filio de John) e iberic (João Fernandes era João le filio de Fernando).

Initialmente, le patronymos indicava le tribos que colonisava Roma: Aemilius, Claudius, Cornelius, Julius, Pompeius, Antonius, inter alteres. Con le expansion territorial, surgeva nomines de origine etrusc o designante aspectos geographic del nove tribos, generalmente fluvios. Le *nomen*, anque dicte *gentilicium*, reduceva considerabilemente le existentia de homonymos. Mesmo post que illo deveniva hereditari, continuava indicante a qual *gens* o clan pertineva cata individuo. Assi mesmo, como le quantitate de prenomines roman era assatis reducte, ancora con

frequentia plure personas habeva le mesme nomine. On calcula que quasi 60 per cento del romanos se appellava de non plus que tres manieras: Lucius, Gaius o Marcus. Le dece-septe prenomines plus usual includeva 98 per cento del homines, e le quantitate total de prenomines non superava a quaranta.

In le 5^e centennio a.C., le patricios, o sia le nobiles roman, essayava utilizar un supernomine. Assi on identificava le individuos sin que illes perdeva le importante referentia gentilic, post que solmente le patricios poteva votar. Le *cognomen* era vermente un systema informal. Como hodie, on lo seligeva in accordo con characteristicas physic o psychologic del individuo, o ancora in accordo con su origine geographic. Alcun cognomines famose es Cicero (piso cicere), Catullus (canetto), Rufus (rosso), Scaevola (sinistromano), Africanus (africano) e Caligula (parve botta).

Con le tempore, tamben iste tertie nomine deveniva hereditari, lo que produceva a vices un resultado ironic – le *cognomen* de Gaius Julius Caesar significa ‘capillute’, ben que ille era calve. In documentos official, le tertie nomine appareva solmente al fin del 2^e centennio a.C., quando tamben le plebeios commenciava a adoptar lo per imitation.

Le portrait Busculum, busto de Caesar sculpte durante su vita.

In iste mesme epocha surgeva un nove supernomine, dicte *agnomen*. Frequentemente, iste quarte parola indicava un exaltation moral o physic: *pius* (pietose), *superbus* (superbe), *pulcher* (belle), *felix* (felice), *augustus* (majestose), *germanicus* (conquisitor). Le duo ultimes inclusive deveniva hereditari plus tarde, tanto gloriose lor signification. Altere practica commun era adoptar un supernomine finite per *-anus*. Iste typo de parola se refereva al familia maternal (le matre de Vespasianus se appellava Vespasia) o, quando le persona era adoptate, al familia biologic. In certe casos, illo era simplemente un homage a alcun homine importante.

Tamben commun era le estranieros adoptar le *nomen* del imperator al obtener le citatania roman. Desirante augmentar le taxation, Marcus Aurelius Antoninus – cognominate Caracalla, o sia cappa, a causa de su maniera de vestir se – concedeva citatania a multe estranieros qui, in gratitudo, adoptava le *nomen* Aurelius, que vermente ni era sue de nascentia, sinon un pretension que le attachava al nobilitate roman. Iste curiose practica de adoptar le nomine seniorial se trovarea tamben inter le sclavos brasilian: non habente que le prenomine, multes adoptava le nomine familial de lor dominos, lo que explica le hodierna abundantia de personas nigre appellate Silva, Santos o Sousa, nomines traditional portugese.

Equalmente seniorial era le nomine del feminas roman. Illas habeva nulle prenomine e era appellate per le *nomen* del patre in forma feminin. Lor secunde nomine veniva del *cognomen* paternal, sovente con le suffixo diminutive *-illa* – Livia Drusilla era sempre le filia de un Livius Drusus. Post maritar se, le *cognomen* del patre se substitueva per lo del marito, le nove senior. In un familia con duo filias, on accresceva le parolas *maior* e *minor* pro distinction; si il habeva plure filias, on utilisava numeros ordinal: Cornelia Quinta, le quinte filia de Cornelius. Le epithetos *maior* e *minor* tamben poteva utilizar se si ambe le matre e su filia portava le mesme nomine. Un

exception notable a iste systema es le prenomine feminin Julia, assatis popular ab le dictator Julius Caesar.

Duo monetas in cadita

Le rial iraniano terminava le anno 2014 con le titulo de moneta le plus disvalutate del mundo.

Un derivation del parola hispanoportugese *real*, ‘regal’, le denomination *rial* (ریال in lingua farsi) appareva per prime vice in 1798, designante un moneta con valor de 1/8 de toman. In 1932 illo deveniva le unitate monetari national in Persia. Post le Secunde Guerra Mundial, 32 rials comprava 1 dollar. Ancora sub le monarchia, le rata ascendeva a 68 rials. Con le fuga de capital subsequente al Revolution Islamic, le moneta iraniano perdeva valor vertiginosamente usque al rata cambial de circa 9.000 rials per dollar vinti annos plus tarde. In le 2000s, le banca central passava a intervenir con venditas diari de millones de dollars, e assi le cambio se disvalutava controlatemente per dece annos plus, assecurante alcun competitivitate al production industrial non-petrolifere de Iran.

Totevia, le sanctiones international imposite al pais ab 2010 faceva florir un mercato nigre in que, al initio de 2012, le cambio inofficial esseva 17.000 rials, contra 12.260 establite per le banca central. In septembre del mesme anno, un dollar costava 26.500 rials, e in octobre 38.500.

On ha proposita dunque un redenomination del moneta in Iran. Oppositores dice que illo causarea ancora plus inflation resultante de effectos psychologic, durante que defensores cita le caso de Turchia, que con successo secava sex zeros de su lira in 2005. Ja in 2008 on speculava que le banca central pretendeva transformar 10.000 rials in 1 toman – nomine que le iranianos ancora utiliza informalmente, hodie como equivalente a 10 rials.

Un consequentia del Revolution Islamic de 1979 es que le figura del shah Mohammad Reza Pahlavi (al sinistra) esseva reimplaciate per lo del ayatollah Khomeini (al dextra) in tote le billetes Iranian. Reportos dice que le CIA, agensia statunitense de intelligentia, ha manipulate le cambio del rial in le ultime annos a fin de accelerar un eventual fin del regime theocratic.

Si le iranianos relucta, le russos ha essite minus scrupulose al hora de redenominar lor unitate monetari. Desde su introduction in le 1200s, le rublo (рубль in lingua russe) perdeva zeros in quatro occasiones, totes durante le 20^e centennio.

Al epocha del Revolution Russe, 11 rublos comprava 1 dollar. Sex annos plus tarde, le dollar valeva plus que 2 milliones de rublos. A partir de tunc le autoritates sovietic passava a usar rublos solmente in transactiones national, submittente le cambio. Assi mesmo, le inflation demandava redenominaciones in 1947 e 1961. Officialmente, cata rublo valeva quasi tanto como 1 gramma de auro, ma isto habeva nulle effecto practic, perque le personas jammais poteva converter lor billetes in auro. Post le colapso sovietic, Russia habeva nulle reserva pro combatter le inflation alte e revalutava su pecunia un vice plus, in 1998, eliminante tres zeros. In 2008, le banca central dispendeva 200 milliardos de dollars e evitava un nove declinio del rublo.

In novembre 2014, on annunciava le libere fluctuation del cambio, cosa inedita in le historia russe, assi que le pais pote operar plus facilmente con le precios volatile del petroleo. Preoccupate con le reputation mundial del rublo, il ha ja politicos qui defende un nove redenomination. In januario 2014, le dollar valeva 32 rublos; in decembre, 67.

Un Suissa del information

Desde 2012, un ancian base aeree del OTAN in le citate islandese Reykjanesbaer es occupate per Verne Global, un interpresa dedicate a immagazinar datos de su clientes.

Le ration per que iste compania seligeva Islanda es de ordine technic. Su plantas geothermic e hydroelectric offere energia abundante a basse costo, e le temperatura es stabilemente frigide al longo de tote le anno, evitante le necessitate de refrigerar le servitores e computatores.

Ma il existe un motivo plus pro que un centro de datos prefere Islanda: iste pais implanta le plus progressive regulamentos del mundo sur privacitate de datos. Post que Edward Snowden revelava datos secrete del agentia de securitate statounitese NSA, le angulo legal de iste branca de negotio deveniva altemente relevante. Secundo Verne Global, Islanda occupa un position unic como *data privacy haven* – un secur paradiso pro que tu datos remane in secreto.

Desde le colapso financiari in 2010, quando se revelava un situation de nepotismo, corruption e manco de transparentia in le stato islandese, le organisation non-lucrative International Modern Media Institute ha promote un iniciativa a fin que iste pais insular nordatlantic deveni un referentia mundial in protection al libertate de media e expression. Un scopo del IMMI es assecurar al personas travaliante con directos human, jornalistas investigative o qualcunque qui desira immagazinar datos in scala massive que illes non debe preoccupar se sur questiones de privacitate. Islanda esserea pro le information lo que Suissa ha essite pro le pecunia.

Le nove legislation, ja approbate per le parlamento e currentemente in phase de implantation, reuni elementos legal de Estonia, Norvegia e le Regno Unite. Illo promove le protection al delatores e al fontes de jornalistas. Intermediarios como le servicios de Internet e telecommunicationes es tambien protecte. Le majoritate del propositiones per le IMMI esseva incluse. Assi mesmo, le entitate insiste que iste leges sia constantemente revisate, de modo a garantir que Islanda ha sempre le melior leges

possibile e que le systema judicial in nulle tempore succede impedir jornalistas de publicar lor reportos.

Adapate de *Can Iceland become the 'Switzerland of data'?*, per Felix Gaedtke, publicate le 30 decembre 2014 in le sito de novas www.aljazeera.com. Le articulo original esseva compartite per le interlinguista Donald Gasper in Facebook.

Quindece annos sin moneta patrie

Le moneta de 1 dollar (al sinistra) es rar in le Statos Unite, ma non in Ecuador, ubi illo circula insimul con monetas de 1 a 50 centavos producte per le banca central ecuadorian (al dextra, un quarto de dollar *made in Ecuador*).

Le nocte del 9 januario 2000, le tunc presidente Jamil Mahaud annunciava per television le implementation del dollar statounitese como nove moneta de Ecuador e le subsequente disparition del sucre, introduce in 1884.

Al epocha, le pais andin passava per su plus grave crise economic. In le duodece menses precedente, le pecunia habeva perditte duo tertios de su valuta. Le medietate del bancas esseva in bancarupta. Un accelerate altimento de precios menaciava con iniciar un cyclo hyperinflationari. Milles de personas emigrava, 50% del population viveva in situation de povressa e 20% in indigentia.

In octobre 1999, le equipa economic de Mahud comenciava a studiar le dollarisation, contante sur le orientation del Fundo Monetari International e del Banca Interamerican de Developpamento. Le presidente consultava tamben su collega argentin Domingos Cavallo, post que le dollarisation del economia argentin habeva habite successo usque tunc, ben que sin abdicar del moneta national. Ma Mahud perdeva le election duodece dies plus tarde, e toccava a su successor Gustavo Noboa instituer le “Lege pro le transformation economic de Ecuador”, valide a partir del 13 martio 2000, quando 25.000 sucres equivaleva a 1 dollar.

In diverse ocasiones le Poter Executive ecuadorian ha declarate que le dollarisation esseva un error, ma que abandonar iste nove condition implicarea un grande risco. Le currente presidente Rafael Correa alerta que “iste anno essera difficile pro le paises producente petroleo” e que le panorama es plus negative pro un pais sin pecunia proprie. “Nos es submisse al politicas economic de un altere pais, que face le opposto exacte de lo que nos necessita pro confrontar le scenario que se aproxima”, ille diceva, accrescente que le moneta patrie es “un del signos de soberania.”

Si le dollar perdeva valuta continuemente per quattuordece annos, illo passava a revalutar se ab le tertie trimestre de 2014 in comparison con altere divisas como le euro e le yen. In consequentia, le productos exportate per Ecuador deveniva costose. Le inflation remane controlate, ma le competitivitate comencia a declinar.

Basate sur le articulo *Hace 15 años Ecuador perdió su emblema de soberanía, el sucre*, publicate in le section de economia del jornal ecuadorian *Teléfono* le 9 januario 2014.

Novas del liga argentin

Le 15 februario se initia un nove phase del campionato argentin de football. Trenta equipas participa iste anno del division principal, inaugurante un modello de disputa inusual in ligas major. Totes confronta totes un sol vice, e un ronda extra repete le matches classic o inter clubs geographicamente vicin. Le equipa obtenente le plus de punctos al fin de trenta rondas essera champion. In caso de equalisation in punctos, un match extra debera disputar se, como il es ja tradition in Argentina.

Le liga argentin comenciava in 1891 e deveniva professional in 1931. In 1966, illo deveniva vermente national – usque tunc, solmente equipas del capital e del provincia Buenos Aires participava. Le federalisation dava visibilitate a equipas interioran e faceva le campionatos plus competitive, coronante diverse campiones novelle. In 1985, on adoptava le calendario sportive europeee e institueva un secunde division. A partir del saison 1990-1991, on passava a disputar duo torneos annual breve, referite como *apertura* e *clausura*. Sub iste formula, le lista de campiones augmentava ancora plus. Il suffice observar que, in le ultime dece torneos breve disputate, novem clubs distincte conquireva le titulo.

Totevia, le campionato ha remanite dominate per clubs del conurbation de Buenos Aires, question que on expecta equilibrar in iste veniente cyclo, pro le qual dece equipas ascendeva simultaneemente al prime division. Altere cambios es que on retorna al calendario sudamerican, introduce playoffs qualificatori al cuppas Libertadores e Sudamerican e utiliza le media de punctos del quatro ultime saisons (non plus tres) pro definir le duo clubs que debe descender al secunde division.

Criticos affirma que iste modello satisfice ambitiones politic de federalisar le torneo, post que le governmento argentin es le principal patrocinator del competition. Aspectos sportive e commercial es neglecte, perque le equipas interioran continua debente realizar viages longe e costose, ultra disputar un quantitate plus grande de divisiones inferior ante que illos attinge le elite. Plus, on non sape ancora si le nove formula se mantenera pro le proxime saisons. Le grande clubs sponde que le calendario europeee debe retornar ja in 2016 e que on va reducir gradualmente le numero de participantes usque a un ideal de 22 clubs pro le saison 2019-2020, ma nulle de iste retrocessos ha essite confirmate per le Association del Football Argentin.

Duo burlas inviate per le interlinguista chileno Patricio Negrete

Un juvene femina vadeva al gynecologo e post haber essite examinate, le doctor la diceva: ‘Seniora, io ha un bon notitia pro te.’ Illa le respondeva: ‘Doctor, io es senioreta.’ Le doctor: ‘Senioreta, io ha un mal notitia pro te.’

Duo vetulos, Johanno e Petro, esseva sedite in un banchetto sub le umbra de un arbore quando un de illes le dice al altere:

Johanno: ‘Petro, io ha 83 annos e io es plen de dolores e males. Io sape que tu ha plus o minus mi etate. Como tu te senti?’

Petro: ‘Io me senti como un neonato.’

Johanno: ‘Realmente!? Como un neonato!?’

Petro: ‘Si, sin capillos, sin dentes, e io crede que in iste momento io humectava mi pantalones.’